

AZ EURÓPAI UNIÓ CÉLJAIRÓL ÉS ÉRTÉKEIRŐL KERESZTÉNY SZEMMEL

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALMA

Dr. Nádor Koppány Zsombor

AZ EURÓPAI UNIÓ CÉLJAIRÓL ÉS ÉRTÉKEIRŐL KERESZTÉNY SZEMMEL

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALMA

Dr. Nádor Koppány Zsombor

TARTALOMJEGYZÉK

AZ EURÓPAI UNIÓ CÉLJAIRÓL ÉS ÉRTÉKEIRŐL KERESZTÉNY SZEMMEL – AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALMA	04
BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	04
AZ UNIÓS DOKUMENTUMOK ÁLTAL DEKLARÁLT ÉRTÉKEK	05
AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALOMTÖRTÉNETE.....	09
A KERESZTÉNY FILOZÓFIA ÉS A TEOLÓGIA MEGKÖZELÍTÉSE	13
KERESZTÉNY KITEKINTÉS AZ UNIÓS DOKUMENTUMOK ÁLTAL DEKLARÁLT TÖBBI ÉRTÉKRE.....	15
BEFEJEZŐ GONDOLATOK.....	16
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	18

AZ EURÓPAI UNIÓ CÉLJAIRÓL ÉS ÉRTÉKEIRŐL KERESZTÉNY SZEMMEL¹

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALMA

„Nem állítom, hogy a keresztény civilizáció megvalósította az Evangélium szavát, – csak a szentek valósítják azt meg, nagyjából. Azt állítom, hogy a keresztény civilizáció, s még az elvilágiasított keresztény civilizáció maradéka is, legalább tudta, hogy ez az értékrendszer az igazi. Ennek a megsemmisítésébe kezdett szemünk láttára a világ szelleme.”²

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Európa a görög-római antikvitás kultúrája, a zsidó örökség, a törzsi-népi elemek és a keresztény hagyomány által formált civilizáció. A kereszténység azonban nemcsak az egyik legfontosabb identifikációs tartóoszlopot jelenti föld-résziünk szellemi-lelki szerkezetében, hanem egyúttal össze is fogja a többi alkotóelemet, illetve forrásául szolgál a legifjabb identitáselemnek, a felvilágosodás és az újkor értékeinek.³ Kontinensünk tehát a kereszténységnek köszönheti, hogy identitáselemeit új szövegkörnyezetbe helyezte, s így képessé vált feltárni azok érvényességét.⁴ Ennek megvallása és felvállalása nem utópia, hanem egy olyan ideál, amely nélkül nem vagyunk képesek értékalapon megszervezni társadalmainkat.

Európa akkor válhat a jövőt is formáló erővé, ha képes megteremteni a politikai realitás és az erkölcsi idealitás szintézisét⁵ és, ha képes értékeit megvallva, pozitív értelmű állításokkal meghatározni önnön mibenlétét.

Az integrációs folyamat kiváltója a béke iránti vágy volt. Az európai egyesülés munkálói elsődleges célként tűzték ki, hogy civilizációnk két pusztító világháború után pacifizálódjon. A béke megteremtése mellett sikerült újjáépíteni Európát és gazdasági jólétet teremteni. A csupán jogi, gazdasági, és politikai szemléletű bürokratikus Európa azonban nem kielégítő eredmény. Európa önértelmezésének a beszűkülését eredményezi és fájóan hiányzik belőle az a közösségi tér és érzület, amely nem valósítható meg Isten nélkül.⁶ Európa nagy kérdőjele abban rejlik, hogy bár múltunkkal szembenézve elhatároztuk a béke és az egység azon értékeken való felépítését, amelyek identitásunkat képezik, ám megfeledkeztünk arról, hogy eközben a szóban forgó értékeink kiüresedtek, gyökeretelenné váltak.⁷

¹ A tanulmány (vázlatos formában) előadásként elhangzott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szent II. János Pál Pápa Kutatóközpontja által szervezett, *Hítvallás a közéletben és a tudományban. A keresztény identitás képviselése a politikában és napjaink elméleti vitáiban* című konferenciáján, 2023. október 28-án.

² Jacques Maritain: A civilizáció alkonya. In Just Béla (szerk.): *Mi európaiak*. Vigilia, Budapest, 1938. 17.

³ A témát bővebben lásd: Zsinka László: *Európa felemelkedése. A nyugati hegemonia kezdetei*. Budapest, Typotex Kiadó, 2018.; Nádor Koppány Zsombor: Az európai identitás születése. In Krúdy Tamás (szerk.): *Székelyország építve. Válogatott tanulmányok az európai kultúra keresztény alapjáról*. Budapest, Szent István Intézet, 2023. 20-44.

⁴ Török Csaba: Európa identitása és a kereszténység. *Vigilia*, 78. (2013/2.), 93-102. 93-95.

⁵ Joseph Ratzinger: Európa – a keresztényeket kötelező örökség. *Vigilia*, 69. (2004/9.), 642-648.

⁶ George Weigel: *Kocka és katedrális. Európa, Amerika és az Isten nélküli politika*. Budapest, MCC Press, 2022. 142.

⁷ Török Csaba: Európa identitása és a kereszténység. *Vigilia*, 78. (2013/2.), 93-102. 101.

Az államnak le kell mondania a teljes értéksemlegesség mítoszáról és fel kell ismernie, hogy fennállásának feltétele a keresztény megalapozottságú értékeken nyugszik.⁸ A világnézetileg semleges értékrendű kultúrával kapcsolatban T. S. Eliot úgy fogalmazott, hogy az valójában megegyezik a pogány társadalom eszméjével, és csak egy pozitív, valamit állító kultúra állhat fenn tartósan.⁹

Mivel Európa nehezen definiálható földrajzilag, ezért felértékelődik a közös identitás, a kulturális hagyomány és az értékdimenzió, mint identifikációs alap. Az integrációs folyamat eddigi évtizedei során három szakaszt különíthetünk el az értékekhez való viszonyulást illetően. A kezdeti, az alapítókhoz köthető időszakot, amely megvallotta és erősíteni igyekezett fundamentumait, tudatosan számolva Európa lelkével és hagyományaival. Az ezt követő évtizedeket, melyek során az európai fősodor tagjai megfélekedtek a gyökérről és úgy tettek, mintha az integráció e nélkül is sikeres lehetne. Maguk az értékek pedig levágott vízililiomként lebegtek a felszínen: még virágozva, de menthetetlenül pusztulásra ítéltetve. A harmadik, napjainkban is tartó korszak pedig helyesen ismerte újra fel, hogy értékkanonra és identitásra szükség van. Mindezt azonban úgy igyekszik megvallani, hogy beszédes hallgatásként megfélekedzik ezek keresztény gyökérről – azt sugallva, hogy Thuküdidész és Descartes között semmi jelentős nem történt Európában –, illetve esetenként pseudoidentitással vagy újonnan kreált kánonokkal próbálja helyettesíteni, relativizálni azokat.

AZ UNIÓS DOKUMENTUMOK ÁLTAL DEKLARÁLT ÉRTÉKEK

Napjainkra az emberi-, és alapjogok¹⁰ meghódították a jog és a politika világát, forradalmasították az intézményeket és filozófiai-antropológiai rendszerré szilárdultak.¹¹ Az egész alapjogi szisztéma a méltóság fogalmára, illetve az államot a személlyel szemben tételező méltóságfogalomra épül. Az ember méltósága azt az értéket fejezi ki, ami az ember sajátja, és ami megkülönbözteti őt a többi teremtménytől. Ennek fő jegyei az értelem és a szabadság, azaz végső soron a lélek.¹²

Ha alkotmányjogilag tekintünk a kérdésre, akkor azt látjuk, Európa alkotmánytörténetében hagyomány az alapjogok megerősítésének és védelmének az említése. Ennek oka, hogy amíg az amerikai alkotmány fő hangsúlya a szabadságon van, addig az európai alaptörvényeké a méltóságon.¹³ Ez a kitétel azonban a demokratizálódási hullám

⁸ Joseph Ratzinger: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékoztatók*. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 261–279.

⁹ T. S. Eliot: *A kultúra meghatározása*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 45.

¹⁰ Az emberi jogok (*Human Rights*) az embereket emberi mivoltuknál fogva megillető jogokat jelentik. Ezeket nem az állam teremti meg, de köteles azokat elismerni, tiszteletben tartani és minden emberre egyformán egyenlőként vonatkoztatni. Mivel morális követelmények jogi megjelenítéséből származnak, természetjogi megalapozottságuk erős. A szabadságok vagy szabadságjogok az emberi jogok részét képezik, az első generációs jogosultságokra vonatkoznak. Az alapvető jogok vagy alapjogok (*Fundamental Rights*) a természetjogon túllépni kívánó jogpozitivizmus eredményei. Ezek a szerződések vagy alkotmányok részévé tett, tételes emberi jogok. Szemben az emberi jogok természetjogi-morális, szubjektív követelményként való megjelenésével, az alapjogok kikényszeríthető alanyi jogokat jelentenek. Vö. Erdős Csaba: Bevezetés az alapjogi gondolkodásba. In Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Budapest, Ludovika Kiadó, 2021. 42–43.

¹¹ Az első generációs emberi jogok az emberi szabadságot és a részleges jogi egyenlőséget célozták, a második generációs jogok a társadalmi egyenlőség megteremtését tűzték zászlajukra, a harmadik generációs jogok fő vezérlőelve pedig az emberi testvériség és szolidaritás. Vö. Halász Iván: Az emberi jogok civilizációs meghatározottsága. In Bódi – Schweitzer (2021): i. m. 21.

¹² Grégor Puppinc: *Embortelen jogok*. Budapest, MCC Press, 2021. 9., 38., 43.

¹³ Nádor Koppány Zsombor: Új evangelizáció és kultúra. A keresztény üzenet létjogosultsága és dialógusképessége a posztmodern társadalomban. Budapest, Ludovika Kiadó, 2023. 189.

után, a 20. század második felében született európai alkotmányokra (pl. spanyol és portugál), az első fecskét jelentő NSZK alaptörvényre és a volt szovjet blokk országainak új alaptörvényeire igaz. A korábbi polgári alkotmányokból (pl. holland, dán) éppúgy hiányzik, mint az absztrakt elvek használatától ódzkodó amerikai alkotmányból.¹⁴

*Az Európai Unióról szóló szerződés*¹⁵ felismerve az identitás és a morális alap fontosságát, úgy fogalmaz, hogy a tagállamok értékközösségben vannak egymással, az Unió három fő célja pedig a béke biztosítása, valamint az általa vallott értékeknek és a jólétnek az előmozdítása.¹⁶ Az értékekben való közösség annyira fontossá válik, hogy túl az identifikációs alapon, ezek megvallása a közösségbe való felvétel alapkövetelménye, megsértésük pedig a tagok számára súlyos következményekkel jár.

Az értékek meghatározatlansága, ködösített–fluid tartalma szembeszökő gyakorlati problémaként jelentkezik a most is zajló, az EU és a magyar kormányzat közötti feszült vitákban. Ennek szembeszökő példája, ahogy az utcai plakátokkal népszerűsített „*You are EU*” kampány összemosza az Unió alapértékeit fontos, ám átpolitizált és alapértéknek nem nevezhető célkitűzésekkel. Így kerülhet az alapértékek mellé a klímavédelem, az energiafüggetlenség vagy a sokszínűség. A jelenség két módon értelmezhető, de mindkettő ijesztő gondolati háttérrel és jövőképet sugall: az EU döntéshozói vagy relativizálják az Unió alapokmányokban rögzített alapértékeit vagy felhatalmazás nélkül egy új, bővített kánont alkotnak. Ha az utóbbi állítás az igaz – s az elmúlt évek ideológiai alapú politizálása ezt valószínűsíti –, akkor egyrészt fontos részcélokat (pl. klímavédelem) emelnek alapértékké, ezzel devalválva a valódi alapértékeket; másrészt a liberális–*woke* ideológiák hamis antropológiájából kiindulva kánonképzés zajlik (pl. a sokszínűség alapértékké emelése).¹⁷ Ez utóbbi azonban nemcsak a keresztény emberképpel és az alapító atyák szándékával ellentétes, hanem a jelenlegi Unió alapdokumentumok értékkánonjaival is.¹⁸

Jean-Louis Harouel arra hívja fel a figyelmet, hogy az ember vallási irányultsága nem csökkent, hanem eltolódott a szentség világias formái, a politikai- vagy civil vallások felé. Az emberi jogok doktrínája pedig ennek a civil vallásnak a legfőbb dogmája.¹⁹

De melyek azok az alapértékek, melyekre az uniós szövegek hivatkoznak?²⁰ *Az Európai Unióról szóló szerződés* I./ 2. cikkében, azaz egyből a *Preambulum* után az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság és az emberi jogok értékeit említi a dokumentum.²¹ Ezt folytatva mellérendelően hozzáteszi, hogy az ezen értékeket közösen valló tagállamok a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmi. Arra azonban nem kapunk választ, hogy az utóbbi jelzők önmagukban álló alapértékek, a fenti alapértékek következményei, vagy esetleg az alapértékek értelmező jelzőiként szerepelnek.

¹⁴ Takács Albert: Az emberi méltóság. In Bódi – Schweitzer (2021): i. m. 93-95.

¹⁵ *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu)*, (kutatás ideje: 2024. február 13.)

¹⁶ Elviekben tehát teljes összhangban vannak az EU mai célkitűzései az alapító atyák szándékaival. Ez a deklaráció hasznos muníciót adhat számunkra az értékviták megvívása során.

¹⁷ „Nem számítottunk olyan új antidemokratikus ideológia érkezésére, amelynek nem egyetlen nagy, hanem ezernyi kisebb diktátora van.” Vö. Vácav Klaus: *A szabadság hullámvásútján*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2020. 93.

¹⁸ Vö. *YOU ARE EU - Európai Unió (europa.eu)* (kutatás ideje: 2024. január 07.)

¹⁹ Jean-Louis Harouel: *Emberi jogok a nép ellen*. Századvég Kiadó, Budapest, 2021. 31.

²⁰ Richard Bellamy is arra hívja fel a figyelmet, hogy rontja az átláthatóságot, ha az alapértékek, szabadságjogok listája vitatott, homályos vagy meghatározatlan. Vö. Richard Bellamy: *Politikai Alkotmányosság*. MCC Press, Budapest, 2022. 373.

²¹ Az Unió külső tevékenységére vonatkozó általános rendelkezésekben pedig ezt a mondatot találjuk: „Az Unió nemzetközi szintű fellépése azon elvekre épül, amelyek létrehozását, fejlődését és bővítését vezérelték, és arra irányul, hogy ezek érvényesülését a világ többi részén is előbbre vigye; ezek az alapelvek a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és alapvető szabadságok egyetemes és oszthatatlan volta, az emberi méltóság tiszteltetben tartása, az egyenlőség és a szolidaritás elvei, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt elvek és a nemzetközi jog tiszteltetben tartása.” Vö. *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu)* (kutatás ideje: 2024. január 07.)

Problémát okoz, hogy a fenti értékek definiálás és megalapozás nélkül állnak előttünk. Mindezt annak ellenére, hogy (a *Chartával* együtt) a demokrácia 7, az egyenlőség 19, a szabadság pedig 98 alkalommal szerepel a dokumentumban.

*Az Európai Unió Alapjogi Chartája*²² – amely egyenesen a közös értékekben való osztozásban jelöli meg a békés együttélés alapját – némileg eltérve a fenti dokumentum kánonjától, a szolidaritással bővíti az értékek listáját, a demokrácia és a jogállamiság pedig nem értéként, hanem elvként tételeződik.²³ Ezt olvashatjuk: „szellemi és erkölcsi öröksége tudatában az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul, a demokrácia és a jogállamiság elveire támaszkodik.”²⁴

A *Charta*²⁵ a listázáson túl részletezi az általa vallott értékeket és felsorolja az azokból levezethető jogokat. A végső megalapozással ellenben adós marad. Egész pontosan a definiálás helyett további dokumentumokra hivatkozik vissza és így ír: „E *Charta*, tiszteletben tartva az Unió hatásköreit és feladatait, valamint a szubszidiaritás elvét, újólag megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományából és nemzetközi kötelezettségeiből, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményből, az Unió és az Európa Tanács által elfogadott szociális chartákból, valamint az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából következnek.”²⁶ Joggal tehetjük fel a kérdést: de ezek honnan erednek?

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szövegezésekor két felfogás versengett: a Jacques Maritain által képviselt keresztény és természetjogi hagyomány, ami az embert fiúként, méltóságát pedig Istentől neki ajándékozottként tételezte; és a Huxley által támogatott materializmus, ami az embert magát tartotta önnön méltósága forrásának. A dokumentum előkészítése során a kommunista Szovjetunió és Kína megvétőzták, hogy az emberi jogok koncepciója az Isten képére teremtett ember megvallására építsen. Ennek ellenére a nyilatkozat keretében felismerhető a természetjogi hatás. A nyilatkozat 1. cikke az egyenlő méltóságú ember deklarációja mellé hozzáilleszti, hogy „ésszel és lelkiismerettel bír” – azaz, ha burkoltan is, de a bibliai és a kanti megközelítésre utal. Tartalmazza azonban a materialista, individualista nézőpontot is. Ezen utóbbi magok szökkennek szárba napjainkban, amikor a posztmodern alapjogvédelem nemcsak az istenképűséget és a természetjogot veti le magáról, hanem az antropológiát is.²⁷

Az Európa Tanács Alapszabályának 1949-es londoni aláírását²⁸ megelőző egyeztető munka során a kereszténységre vonatkozó említések, utalások fokozatosan szorultak ki a dokumentumból, s végül csak a liberális értékeket ismerték el, fejezték ki. „Ezáltal az európai egység alapjai kiüresedtek a szövegben: a történelemben és a földrajzban gyökerező vallási és politikai alap helyett egy meghatározatlan alap jelent meg csupán.”²⁹

Grégor Puppinc éléslátóan mutat rá, hogy a méltóság eredetének két különböző felfogása (teremtett méltóság vagy önmagából származó emberi méltóság) mögött nem kevesebb húzódik meg, mint Isten létének a kérdése. Ha ugyanis Isten létezik, a világ pedig teremtett, akkor az ember egy korlátozott létező. Isten híján azonban az ember

²² *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*

²³ Turgonyi Zoltán: Az európai értékek értékelése. In *Kommentár* (2023/1). 11-20. 13-15.

²⁴ *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*

²⁵ A jogi kötéserővel bíró *Charta* korszerű szöveg, mert szintetizálja a nemzetközi jogi fejlődés eredményeit, ugyanakkor, túl röviden, aforisztikus formában teszi ezt meg. Vö. Kardos Gábor: Emberi jogok egy új korszak határán? In Frivaldszky János (szerk.): *Egy európai alkotmány felé*. JTMR Faludi Akadémia – OCIFE Magyarország, Budapest, 2003. 25.

²⁶ *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*

²⁷ Puppinc (2021): i. m. 6., 38., 61.

²⁸ Ugyanaz történt az ENSZ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának szövegezése esetében is.

²⁹ Puppinc (2021): i. m. 64-65.

az univerzum uraként tekinthet magára. A jogok eredete és korlátozottsága tehát attól függ, hogy elismerjük-e Isten létét és ebből származtatjuk-e az emberi méltóságot.³⁰

A *Charta* így fogalmaz: „Szellemi és erkölcsi öröksége tudatában az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul, a demokrácia és a jogállamiság elveire támaszkodik. Tevékenységei középpontjába az egyént állítja, létrehozva az uniós polgárság intézményét és megteremtve a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget. Az Unió hozzájárul e közös értékek megőrzéséhez és továbbfejlesztéséhez.” A szöveg első felével – eltekintve a megalapozás elmaradása miatt érzett hiányérzettől –, minden józanul gondolkodó ember egyetért. Az idézet második fele azonban felmutatja a reduktív és korunkra jellemző antropológia hiányait, melyekre a kereszténység kritikusan válaszol: az individualizmust, a rosszul értelmezett szabadságfogalmat és joguralom veszélyeit. S végül a keresztény tanítás szellemében figyelmeztetni kell arra is, hogy a továbbfejlesztés nem lehet meghamisítás.

A *Charta* a méltósággal kapcsolatban deklarálja annak sérthetetlenségét, s hangsúlyozza, hogy azt mindenkor tiszteletben kell tartani és védelmezni kell. A méltóságból eredeztetve tárgyalja az élethez- és a személy sérthetetlenségéhez való jogokat, a kínzás-, az embertelen bánásmód tilalmát, illetve a kényszermunka, az emberkereskedelem és a rabszolgaság tiltását.

A szabadság esetében ugyanezt az eljárást tapasztaljuk: a megokolás és meghatározás elmaradását, egy rövid deklarációt³¹, illetve a szabadságból származtatott jogok részletes felsorolását. Ezek között az alábbiakat találjuk: biztonsághoz való jog, a magán- és a családi élet tiszteletben tartása, személyes adatok védelme, házasságkötéshez és családalapításhoz való jog, gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság, véleménynyilvánítás és tájékozódás szabadsága, gyülekezés és egyesülés szabadsága, művészet és tudomány szabadsága, oktatáshoz való jog, foglalkozás megválasztásának szabadsága és munkavállaláshoz való jog, vállalkozás szabadsága, tulajdonhoz való jog és végül a védelem a kitoloncolással, kiutasítással és kiadatással szemben.

A fentiek után nem meglepő, hogy az egyenlőség definíciója helyett is egy rövid deklarációt kapunk, miszerint „a törvény előtt mindenki egyenlő.”³² Ezt követően ismét egy felsorolásszerű részletezést találunk, ami ezt az egyenlőséget a törvény előtti egyenlőségre, a kulturális, vallási és nyelvi sokféleségre, a nők és férfiak közötti egyenlőségre (fontos megjegyezni, hogy egyértelműen említi a *Charta* ezt a két nemet!), a gyermekek és idősek jogaira, illetve a fogyatékkal élő személyek beilleszkedésére vonatkoztatja.

A szolidaritás esetében azonban már maga a deklaráció is elmarad és csupán az érték részletező, vonatkozási felsorolását említi a szöveg. Eszerint a szolidaritás kiterjed a különböző munkajogi területekre (a konzultációhoz való jogtól a tisztességes munkafeltételekig), a szociális biztonságra és a szociális segítségnyújtásra, az egészségvédelemre, az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférésre, a környezetvédelemre és az egészségvédelemre.

Átolvasva a két, egymáshoz szervesen kapcsolódó dokumentumot, további értékekre, célokra bukkanhatunk: szubszidiaritás,³³ környezetvédelem, a szociálpolitika célkitűzései és a kultúra jelentősége (utóbbi esetében beszédes, hogy a zsidó-keresztény vallási elemek nem kerülnek egy platformra a kultúrával).³⁴

³⁰ Puppinc (2021): i. m. 62-63.

³¹ „Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.” Vö. *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*

³² *Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*

³³ A szubszidiaritás elve – többnyire az arányosság elvével együtt említve és a jogalkotási elvekhez kapcsolódóan – 31 alkalommal szerepel Az Európai Unióról szóló szerződésben és Az Európai Unió Alapjogi Chartájában. Célként és irányelvként jelenik meg, hogy az európai népeket mindjobban összefogó egységesülés folyamatában a szubszidiaritás elvének megfelelően a döntések az állampolgárokhoz a lehető legközelebb eső szinten történjenek meg.

³⁴ A témát illetően bővebben lásd: T. S. Eliot: *A kultúra meghatározása* és Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2018.

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG FOGALOMTÖRTÉNETE

Az emberi jogok eszménye az antikvitás filozófiáját és jogrendjét, a zsidó hagyományréteget, a keresztény vallást és etikát, illetve az ész uralmát valló felvilágosodást szintetizáló európai civilizációhoz kötődik. Az emberi jogok koncepciójának megszületésében főleg a keresztény tanítás és a felvilágosodás eszméi voltak döntőek.³⁵ A kereszténység az Isten előtti egyenlőség, a szabad akarat és a teremtettségéből fakadó méltóság tételeivel járult hozzá a folyamat-hoz.³⁶ Az egyén személy voltának és a lelkiismeret szabadságának a teológiai érdeklődésbe kerülésével teremtődött meg az alap arra, hogy a jogtudomány és végül a politika is kikerülhetetlenül szembesüljön az emberi jogokkal, mint ki nem sajátítható és el nem idegeníthető értékekkel.³⁷

Az egyik vezető filozófiai és jogértelmezési megközelítés szerint a méltóság nem alapjog, hanem megelőzi azokat és az alapjogok forrásául szolgál. Ez az úgynevezett nyitott koncepció önmagában álló és jogon kívüli transzcendens értéknek tekinti a méltóságot. Ezt az álláspontot³⁸ tükrözi mások mellett a magyar alkotmánybírósági- és a német joggyakorlat. Szellemi alátámasztásául pedig a középkor és az újkor keresztény filozófiája, illetve mindenekelőtt a Szentírás szolgál. Az egyház társadalmi tanítása így fogalmazza ezt meg: „az emberi jogok gyökere abban a méltóságban keresendő, amely minden embert megillet. Ez a méltóság az emberi léttől elválaszthatatlan (...) E jogok természetes megalapozása még szilárdabbnak bizonyul a természetfeletti kinyilatkoztatás fényénél (...) Az emberi jogok végső forrása nem az emberi lények pusztá akaratában, nem az állam létezésében, nem is a közhatalmokban keresendő, hanem magában az emberben és Teremtőjében, Istenben. E jogok egyetemesek, sérthetetlenek, elidegeníthetetlenek.”³⁹

Tanulmányunk ezt a megközelítést fogadja el, s erre fűzi fel gondolati ívét. A másik megközelítés, a zárt koncepció ezzel szemben úgy látja, hogy a méltóság csak az alkotmányokban megjelenő alapjogokkal kapcsolatban értelmezhető. Azonban még ebben a szűkebb értelmezésben sem tüntethető el a fogalomból teljesen a metafizikai dimenzió.⁴⁰ Ha ezt mégis megpróbáljuk, akkor a méltóság jelentés nélküli frázissá degradálódik.

Jürgen Habermas a személy sérthetlenségét, a szabad lakóhelyválasztást, a szabad piacot, a szabad vallásgyakorlást és az állami beavatkozástól független magánszférát sorolja fel liberális szabadságjogokként. Klasszikus alapjogi csomagnak pedig ennek a demokratikus részvételi jogokkal kiegészített listáját tartja. Igaz – Rawls nyomán –, úgy véli, ahhoz, hogy e jogokkal egyenlő eséllyel élhessenek a polgárok, szociális és kulturális jogokra is szükség van. Az alapjogok oszthatatlanságát pedig ő is az emberi méltóságra vezeti vissza.⁴¹

Ha ezen megállapítás alapján visszatekintünk a *Charta* megközelítésére, akkor korábbi félelmeink beigazolódni látszanak: az Uniós dokumentumban az emberi méltóság tartalmát a szövegben felsorolt emberi jogok összessége adja, a méltóságnak nincs azokon túlmutató jelentése.

³⁵ Condorcet nyomán még Isaiah Berlin is elismeri, hogy az egyéni jogok fogalma nemcsak a görög és a római gondolkodásban nem található meg, hanem a zsidó hagyományban és a kínai civilizációban sem. Ezt követően egy zavart lábjegyzetben vallja be a fogalom keresztény gyökereit. Vö. Isaiah Berlin: *Négy esszé a szabadságról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990. 356-357.

³⁶ Halász (2021): i. m. 19-20.

³⁷ Fazekas Sándor: Az Isten előtti szabadság rendje és a demokrácia. In Fazekas Sándor – Kovács Krisztián (szerk.): *A szabadság dimenziói vallás és politika összefüggéseiben*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2022. 20.

³⁸ A 20. század borzalmaira reflektáló német alaptörvény a méltóságot az állami hatalom céljaként és igazolási alapjaként határozza meg. Felfogásában a méltóság egyszerre alapjog és a többi alapjog forrása. Vö. Bódi – Schweitzer (2021): i. m. 93.

³⁹ Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 152-153. pont

⁴⁰ A metafizika szükségességét illetően lásd: Frenyó Zoltán: A metafizika megmentése és a civilizáció fenntartása. *Kommentár*, 18. (2023/4), 85-100.

⁴¹ Jürgen Habermas: *Esszé Európa alkotmányáról*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2012. 18.

Jogi meghatározása szerint az emberi méltóság személyes szabadságjog. Jogtörténetileg a humanitás eszménye – mely szerint az embertől elválaszthatatlan a méltósága – a második világháború borzalmait követően vált meghatározó eszmévé. Ezt a meggyőződést tükrözi az ENSZ 1945 júniusában aláírt alapokmánya is. Az 1948-as *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* I. cikkében úgy fogalmaz, hogy minden ember szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. A háborút követő nyilatkozatok jogi előképeit fedezhetjük fel az 1776-os *Függetlenségi Nyilatkozatban* és az 1789-es francia emberi jogi deklarációban, igaz bennük maga a kifejezés nem fordul elő. A *Függetlenségi Nyilatkozat* a teremtett emberek egyenlőségét nyilvánítja ki, a francia szöveg pedig a szabadnak és egyenlő jogúnak születő és annak is maradó emberről tesz tanúságot. Dacára annak, hogy az európai demokratizálódási hullámban keletkezett alkotmányok (ellentétben a korábbi nemzetállami szövegekkel) kitüntetett helyet biztosítanak az emberi méltóság fogalmának, valódi eligazítást annak tartalmával kapcsolatban nem nyújtanak. Ez alól a 2011-es magyar alaptörvény sem kivétel.

A jogi értelmezés kapcsán két tényezőt kell tudatosítanunk. Egyfelől az emberi méltóságnak gyakori hivatkozása ellenére sem alakult ki egységesen érvényes jogdogmatikai tartalma. Másfelől a fogalom hosszú eszméletörténeti múltja sokkal régebbi, mint a jelenléte az alkotmányjogban. Ezért a jogi értelmezés nem hagyhatja figyelmen kívül a filozófia és a teológia vizsgálódásait és a fogalom csupán jogpozitivisták aktualizálása megalapozatlan és önkényes.

Napjaink jogi deklarációi nem hivatkozhatnak az ókori görög filozófia gyökereire. A görög *timé* ugyanis nem az egyetemes és minden ember által eleve birtokolt minőséget jelölte, hanem kiválóságot vagy státuszt. A méltóság a barátoknak, a közösség tagjának a sajátja, de az idegen vagy az ellenség azt nem birtokolja. A görög gondolkodásban tehát a méltóság megkülönböztet és nem pedig hasonlóságot tesz.

Van azonban az emberi méltóság univerzális értelmezésének egy római gyökere. Cicero elismerte, hogy a méltóság erkölcsi tekintélyből, társadalmi-, ill. mesterségbeli kiválóságból ered, s ebből fakadóan az emberek nem azonos méltóságra tarthatnak igényt. Ezt a méltóságot a személy esetlegesen változó tekintélyével hozhatjuk párhuzamba. Cicero ezzel együtt vallotta, hogy van ezekről független emberi méltóság, *dignitas hominis* is, ami a természettől való. Az emberi méltóság ezen formájának az alapjai az értelem és a lélek. Ez a méltóság fokozatok nélküli és minden embert megillet, s valamennyiünket magasabb rendűvé teszi bármi más élőlényénél. Épp ezt az egységesen magasabb rendűséget nevezzük emberi méltóságnak.⁴²

A beteljesedés utáni vágy, a saját természetnek a legmagasabb fokára való elérés minden létező alaptörekvése. Az ember az Istentől kapott szabadság és értelem ajándékával kivételes lehetőségek birtokában van. A rómaiak ezt a vágyat a kötelesség rangjára emelték és az ember feladatát abban jelölték ki, hogy tökéletessé tegye önnön természetét és tisztelje másokét. Ezt nevezték *humanitas*-nak és ebből eredeztették a méltósággal élt élet eszményét.⁴³

A Biblia teljesen más alapokra helyezi a kérdést. A Teremtés Könyve⁴⁴ tanúságot tesz arról, hogy Isten a saját képmására alkotta az embert, akinek ebből fakadóan kitüntetett helye van a teremtésben. Az őskeresztény teológia (például Iréneusz és Tertullianus) pedig már a 2. századtól meggyőződéssel vallotta, hogy az istenképesség következtében valamennyien egyenlők és azonos méltóságúak vagyunk. Az Újszövetségben a teremtettségéből fakadó méltósághoz társul még a Krisztusban és Krisztus megváltó műve által elnyert adoptált istenfiúság méltósága és egyenlősége.

⁴² Bódi – Schweitzer (2021): i. m. 93-97.

⁴³ Puppincz (2021): i. m. 47-48.

⁴⁴ „Isten újra szólt: „Teremtünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá. Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog.” Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket.” Vö. Ter 1, 26-27.

Szent Ágoston az ember halhatatlan lelkét tartotta a teremtettség legfőbb megnyilvánulásának és azt tanította, hogy a teremtményi rendben az emberi lélek a legtökéletesebb lenyomata Isten eszméjének. Mivel minden embernek van lelke, ezért egyrészt mindannyiunknak egyforma méltósága van, másrészt az ember méltóságának a megsértése a teremtés sérelme is.

A középkori gondolkodás Aquinói Szent Tamás megközelítésén keresztül jól bemutatható. Az Angyali Doktor, a test és a lélek szubsztanciájának az emberben meglévő egyedi egységéből kiindulva, a méltóságot a részesedett lényeg birtoklásából eredezteti. Az *anima rationalis*, az értelmes lélek a Teremtő Isten mindannyiunk számára adott ajándéka és pontosan ez az, ami az embert emberré teszi. Minden ember egyazon emberi természetnek a birtokosa (*natura sunt omnes pares*), ezért nem lehet minőségi különbséget tenni az emberek között. Szent Tamás a fogalomhoz kapcsolja még a szeretet isteni parancsát is, ami egyaránt vonatkozik Istenre, a többi teremtményre és önmagunkra is.

A keresztény felfogásban tehát a méltóság nem az etikához, hanem a léthez kapcsolódó fogalom: nem az ember cselekvése által determinált, nem morális értékelés következménye, hanem a létével együtt járó, a Teremtő Atyától ajándékba kapott elidegeníthetetlen attribútum.

A fogalomtörténet következő fontos állomása a reneszánsz megközelítés, azon belül is Pico della Mirandola vizsgálódásai. Mirandola *dignitas humanae* (emberi méltóság) fogalma keresztény gyökerű, de egyúttal visszanyúl az antikvitáshoz, és előremutat az újkor felé. Meghatározása jellegzetesen reneszánsz. Az ember nála csodálatra méltó teremtmény, aki különlegességét szabad akaratának köszönheti. Fogalma keresztény, mivel a szabad akaratot a Teremtő Istentől ajándékba kapottként tételezte. Kapcsolódik a görög megközelítéshez, amennyiben ő is a különböző szinten és módon megvalósított lehetőségekről, emberi kibontakozásról beszél. S felcsillan benne az újkor előképe is, mivel a szabad akarat radikális értelmezése során az ember lehetőségeit nem teremtett eredetében, hanem önmaga által választott céljaiban ismeri fel. A görög hagyományhoz hasonlóan vallja, hogy az emberi tökéletesedés, fejlődés egyenként eltérő, ugyanakkor a kereszténységen belül maradván tanítja a méltóság mindenkire egyforma mértékben vonatkozó mivoltát.

Az újkorban Kant megközelítése vált megkerülhetetlenné. A kanti célok birodalmában mindennek vagy ára vagy méltósága van. A moralitás és a humanitás összekapcsolódik, vagyis az erkölcsre képes ember az egyetlen, aminek méltósága van.⁴⁵ A német filozófus az emberi értelemmel hozza összefüggésbe – a keresztény tanításhoz hasonlóan szerinte is minden embert megillető – méltóságot. Kant a tiszta értelembe felel a méltóság eredőjét és úgy érvel, hogy a morális cselekedetre képes, autonóm célokat kitűzni és elérni tudó értelmes lény, azaz az ember bír méltósággal. Mindegyik személy azonos mértékben. Rendszerében céllá válik a morális cselekvésre való képesség tisztelete, ez azonban csak akkor valósítható meg maradéktalanul – és ez a kategorikus imperatívusz alapja –, ha minden emberi személynek elismerjük a feltétlen értékét. Kantnál tehát az egyes individuumnak azért van méltósága, mert tagja az emberiségnek. Ugyanakkor, mivel a méltóság univerzális és oszthatatlan, minden egyes ember magában hordozza az emberiség egyetemese méltóságát is. Szemben tehát az antik értelmezéssel és párhuzamban a keresztény megközelítéssel, a kanti méltóság tisztelete független az ember tetteinek morális értékétől. A méltóság mindenkori tisztelete tehát formális követelmény.

Végül a posztmodern filozófiai gondolkodás két modelljét és azok problémáit említjük meg. John Rawls a kanti metafizikai megközelítés helyett politikai nézőpontot alkalmaz, az emberi méltóságot pedig az igazságérzet kialakításának a képességéből vezeti le. Úgy véli, hogy az igazságosság megköveteli a szabadsághoz való egyenlő jogot, ami

⁴⁵ Barcsi Tamás: A szabadság morális és etikai fogalmáról. A szabadságjogok keresztény szemléletű értelmezésének lehetőségei vitás társadalmi kérdések esetén. In Fazekas – Kovács (2022): i. m. 74.

pedig az egyenlően méltányos elbánást teszi szükségessé. Tézise szerint a helyes fogalma (*concept of right*) megelőzi a jó fogalmát (*concept of good*) és a helyes azáltal válik a társadalom alapjává, ha a mindenkit megillető szabadság elismertetik. Ez a közeg lesz végül alkalmas arra, hogy a konkrét jó különböző formái megvalósulhassanak. Kritikusai rámutatnak, hogy Rawls a társadalmi szerződés elméletét fogalmazza újra, igazságkonceptiójának fájó hiánya, hogy nincs értéktartalma, továbbá figyelmen kívül hagyja a jó fogalmát és a közösség létezéséhez elengedhetetlenül szükséges értékdimenziót.

Jürgen Habermas pedig – folytatva a kanti hagyományt, ami minden emberben a közös felfedezését célozza – a kommunikációs képességben találta meg az ember lényegét. Minthogy az univerzális szerepcsere szabad és egyenlő feleket feltételez, a kommunikációs képesség válik a méltóság fokmérőjévé. A kritika felhívja arra a figyelmet, hogy túl az elnagyolt megállapításon (pl. úr-szolga, fogoly-börtönőr kétes kommunikációs lehetősége), Habermas nézőpontja kizárja az emberi méltóság köréből a kommunikációra szellemi-egészségügyi okokból nem képes embertársainkat vagy a kommunikáció lehetőségével élni nem akarókat.⁴⁶

Habermas, habár kitart az emberi jogok modern megközelítésénél – amely az emberi méltóságot mint megalapozást a kantianus lelkiismeret és a tételes jog összekapcsolásából vezeti le –, azt mégis akceptálja, hogy az így kapott emberi jogok Janus-arcúak, mert egyszerre kénytelenek a jog és a morál felé fordulni. Meglepő módon, Habermas úgy látja, hogy az emberi méltóság antikvitásban – azon belül is a sztoában és a római humanizmusban – fellelhető első értelmezése és a fogalom modern egalitárius értelmezése között nem lelhető fel szemantikai híd. Ennek oka, hogy az antik megközelítésben a *dignitas humana* az embernek a kozmoszban eszességéből fakadó kitüntetett helyzetéből fakadt. Ám ebből a megközelítésből még hiányzott az egyén értékét számításba vevő individualizálódás, az ember relatív értékesebb létét pedig fel kellett, hogy váltsa a személy abszolút értéke. Habermas ennek a felfogásbeli átalakulásnak a gyökerét meglepő egyértelműséggel sorolja a zsidó-keresztény vallási hagyomány keretei közé. Úgy fogalmaz, hogy ugyan a *dignitas* és a *persona* már az ókorban szorosan összefüggött egymással, de az egyes személy csupán a középkori, istenképüsről lefolytatott diskurzusok során lépett ki korábbi szerepstruktúrájából. Ennek eredményeképp a késő skolasztika kezdte megkülönböztetni egymástól a szubjektív jogokat és az objektív természetjogi rendet. Döntő fordulatnak pedig az egyéni szabadság felfogásának Hugo Grotiusnál és Samuel von Pufendorf-nál megjelenő moralizálását tartja Habermas. Kant ezt a felfogást az autonómia fogalmára fókuszáltan értelmezte. A felfogás radikalitásából fakadóan azonban a szabad akarat testetlen entitás lett a célok birodalmában. A szabadság pedig a személy öntörvényadásra való képességévé vált. Az emberek egymáshoz való viszonyát így a mindenkiben meglévő törvényadó akarat elismerése határozza meg. Az ember sem magát, sem a másikat nem tekintheti többé eszközként anélkül, hogy egyszersmind célként is ne kezelné az emberi személyt.⁴⁷

A méltóság eszmetörténeti áttekintése azt mutatja, hogy a vallás és a filozófia egyaránt a közösségképzéssel hozták összefüggésbe a fogalmat. Az antikvitásban az erényes embereket, Habermasnál a kommunikáló embereket, egyes elméletekben a fajt vagy bizonyos erős kisközösségeket illetett meg. A keresztény teológia azonban, s ebből kiindulva Immanuel Kant filozófiája is, az egész emberiségre vonatkoztatja. Ez a mindenkire kiterjedő keresztény méltóság-fogalom került bele a nyugati jogállamok jogrendjébe és ez minden körülmények között magában foglal egy minimális tiszteletet, amihez hozzátartozik az erőszakmentesség, a szolidaritás, a tolerancia és az egyenjogúság.

⁴⁶ Bódi – Schweitzer (2021): i. m. 98-110.

⁴⁷ Habermas (2012): i. m. 25–27. és Nádor (2023): i. m. 241-242.

A KERESZTÉNY FILOZÓFIA ÉS A TEOLÓGIA MEGKÖZELÍTÉSE

Az Unió dokumentumok nem ismerik el az emberi méltóság és az emberi jogok forrásaként sem Istent, sem a természetet. Ezért „az emberi méltóság és az emberi jogok úgy jelennek meg, hogy az ember önmaga nyilatkoztatja ki saját értékeit és jogait, ezáltal önmagát ismeri el azok meghatározására jogosultnak: nem kívülről kapta, hanem kiválasztja, és kizárólag saját akaratából nyilvánítja ki a jogait. Saját értékeinek önmaga általi kinyilatkoztatása folytán nincs az emberen kívüli mérce. (...) Az emberi személy méltósága tehát ember által kigondolt és viszonylagos.”⁴⁸ Hitünk szerint azonban ezek a jogok nem megalkotottak, hanem felismertek és kinyilatkoztatottak: azaz mindig léteztek.

A keresztény filozófia rámutat, hogy a méltóság fogalma, amely az emberi jogok és a demokratikus eszmény alapja is, vitatottá, szlogenszerűvé válik, ha elvászttjuk teológiai-természetjogi gyökerétől. A kérdés lényege, hogy mit gondolunk magáról az emberről és az emberi lélekről. A keresztény megközelítés szerint az embernek tiszteletben kell tartania saját és embertársai méltóságát. A méltósággal élt élet az emberi természetnek megfelelő, azzal összhangban élt életet jelenti. Ebből a kötelezettségből fakad a természetjog⁴⁹ és az erkölcs.⁵⁰

Kitekintve az egyház társadalmi tanítására azt láthatjuk, hogy az egész társadalmi tanítás irányát az a kiinduló elv határozza meg, amely az emberi személy érinthetetlen méltóságát jelenti ki. Ennek célja, hogy az emberi méltóságot védelmezze valamennyi redukcionista, megcsönkített vagy eltorzított emberképet sugalló próbálkozással szemben.⁵¹

A Katolikus Egyház Katekizmusa úgy fogalmaz, hogy „mivel az Isten képmása, az emberi egyénnek van személyi méltósága, ezért nem valami, hanem valaki.”⁵² Az Egyház Társadalmi Tanításának Komentáriuma pedig arról tesz tanúságot, hogy „minden ember arcán tükröződik valami Isten dicsőségéből, minden ember Isten előtti méltósága alapozza meg az ember méltóságát a többi ember előtt.”⁵³

A Római Katolikus Egyház társadalmi tanításának öt alappillére van: a szolidaritás, a szubszidiaritás, a közjó, az igazságosság és ezeket megelőzve, első, mintegy királyonői helyen az emberi méltóság.

A kereszténység ebből a felismerésből és hitből fakadóan kiáll azon meggyőződése mellett, hogy igazságos társadalom csak az emberi személy transzcendens méltóságának tiszteletben tartása mellett valósítható meg, maga az emberi személy pedig semmilyen körülmények között nem válhat eszközzé.⁵⁴

Ezért az elmúlt bő fél évszázad pápai és egyházi megnyilatkozásai üdvözlötték az emberi jogok és az emberi méltóság megerősítési törekvéseit. Egyúttal rámutattak, hogy gyökerük abban a méltóságban keresendő, amely minden embert megillet, természetes megalapozásuk pedig a természetfeletti kinyilatkoztatás fényénél szilárdul meg. Végso forrásukat nem az emberi akaratban, nem is az állam létezésében, hanem magában az emberben és Teremtőjében, Istenben fedezhetjük fel.

⁴⁸ Puppinc (2021): i. m. 68.

⁴⁹ A természetörvény az Isten által belénk ültetett értelem világossága, melynek jóvoltából tudjuk, mit kell megtennünk, s mit kell kerülnünk.

⁵⁰ Puppinc (2021): i. m. 43.

⁵¹ *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 107. pont

⁵² *A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 357. pont

⁵³ *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 144. pont

⁵⁴ *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 132-133. pont

A római katolikus társadalmi tanítás az egyik legfontosabb erőfeszítésnek nevezi az emberi jogokért való munkálkodást, melynek célja az emberi méltóság követelményeire adott hatékony felelet megszületése. „Az emberi jogokban az Egyház korunk által felkínált kivételes lehetőséget lát arra, hogy megerősítésük révén világszerte hatékonyabb legyen az emberi méltóságnak mint a teremtő Isten által a teremtménybe oltott jellegzetességnek az elismerése és fejlődése.”⁵⁵

Az ember méltósága csorbult ugyan az eredendő bűnnel, de Krisztus megváltó műve még magasabbra emelte. Nagy Szent Leó pápa fogalmazta ezt meg egy homíliájában: „Ébredj fel, ó ember, és ismerd fel természeted méltóságát! Ne feledd el soha, hogy Isten képeire teremtettél. Még ha Ádámban le is romlott az a kép, Krisztusban helyreállítódott.”⁵⁶

A korunkban *fájóan tapasztalt társadalmi szétszakítottság gyökere az emberi természet mélyének sebzettsége, mely fenyegeti az emberi személy értékét és méltóságának a kibontakozását. Az ember sem kizárólagos és abszolút értelemben vett individuummként nem fogható fel (aki önmagára épít és alapoz), sem a másik antropológiai zsákutcát jelentő elképzelésként, miszerint pusztá sejtként egy rendszeren belüli funkciót tölt be. Az első tévedésben az ember istenné teszi magát, de közben kapcsolatai megszakadásával önmagát taszítja ki, a másodikban pedig fogaskerékké silányul. Az ember csak az Istentől neki ajándékozott szabadság birtokában képes a jó felé fordulni.*⁵⁷

Erdő Péter bíboros jogtudósként úgy reflektál az alapjogok témájára, hogy bár tagadhatatlan, hogy a felvilágosodás korában a keresztény hit központi szerepe elhalványult, az azt felváltó természetjog-eszmén alapuló normák és a folyamatosan kialakuló szabadságjogok a kereszténység talajából nőttek ki, s abból nyerték logikai megalapozottságukat. Az alkotmányokban lefektetett alapjogok és értékek azonban a modern korban fokozatosan elvesztették világnézeti fundamentumaikat. Mára pedig ezektől a talajt vesztett alapoktól is kezd eltávolodni a törvényhozás gyakorlata. Ha pedig a jogalkotás a tiszta jogpozitivizmus útjára téved, akkor előbb-utóbb önellentmondásba torkollik, vagy társadalmi tragédiákhoz vezet. Ezért van szükségünk arra, hogy a bűn által elhomályosított értelmünket az isteni kinyilatkoztatás fényénél megtisztítsuk, hogy újra felismerhetővé váljon gondolkodásunk számára a természetes erkölcs követelményrendszere.⁵⁸

Joseph Ratzinger bíboros pedig úgy fogalmazott Jürgen Habermassal folytatott vitája során, hogy máig a természetjog az a gondolati alakzat, amelynek érveit az Egyház segítségül hívja, amikor az észre hivatkozik, és igyekszik egyetértésre jutni a jog erkölcsi elveit illetően. Ratzinger bíboros ugyanakkor arra is rámutat, hogy mivel a természetjog eszméje olyan természetfogalomra épült, amelyben természet és az ész kölcsönösen áthatják egymást, ez a szemlélet az evolúciós elmélet győzelmével megkérdőjeleződött. Így az „észjogi státusra igényt tartó természetjog utolsó eleme, amely ma is tartja magát, az emberi jogok tana.”⁵⁹ Az emberi méltóság eszméje és a rá épülő jogrendszer csupán akkor alapozható meg és védhető meggyőzően, ha Isten szeretetéből indulunk ki, aki mindnyájunkban felbecsülhetetlen, Jézus áldozatára méltó értéket lát. Habár a jogok újkori teoretikusai kerültek a kereszténységre való egyértelmű hivatkozást, ettől függetlenül tagadhatatlan, hogy az emberi személy önértékének gondolatát az isteni szeretetnek ez a Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott mélysége tette lehetővé.⁶⁰

⁵⁵ Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, 152. pont

⁵⁶ Nagy Szent Leó pápa: *Karácsonyi homília*, 7, 26. idézi: Puppinc (2021): i. m. 46.

⁵⁷ Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, 116., 125., 135. pont

⁵⁸ Erdő Péter: *Egyház, Kultúra, Társadalom*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 717-719.

⁵⁹ Jürgen Habermas – Joseph Ratzinger: *A szabadelvű állam morális alapjai. A szekularizálódás dialektikája az észről és vallásról*. Budapest, Barankovics Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2007. 43.

⁶⁰ Nádor (2023): i. m. 243-244.

KERESZTÉNY KITEKINTÉS AZ UNIÓS DOKUMENTUMOK ÁLTAL DEKLARÁLT TÖBBI ÉRTÉKRE⁶¹

Az emberi méltóság tiszteletben tartása kiterjed azoknak a jogoknak a tiszteletben tartására, melyek a méltóságából erednek. E jogok megelőzik a társadalmat, és kötelező érvényűek. Az Egyház feladata, hogy az embereket emlékeztesse ezekre a jogokra (melyek az állami tekintély erkölcsi legitimitását is megalapozzák), és megkülönböztesse őket a rossz szándékú vagy hamis követelésektől.⁶² Az állam pedig, ha elismeri valódi feladatát, a közjó biztosítását, akkor tevékenysége nem korlátozódhat a jogvédelemre, hanem cselekvő hozzájárulással tartozik állampolgárai morális, lelki és anyagi gyarapodása érdekében – mutat rá Mihelics Vid a XIII. Leó pápa által megfogalmazott katolikus tanításra.⁶³

A társadalmi lét középpontja az Isten teremtményeként előttünk álló emberi személy, aki teremtett egységében mindenki mástól különböző. Az emberi személy én-Te viszonyra teremtett létező, aki csak az Istenhez és az ember-társaihoz fűződő viszonyában képes teljes életet élni és önmagát kifejezni.⁶⁴

Az emancipált liberalizmus valamennyi próbálkozása ellenére⁶⁵ a szabadság helyes értelmezése elválaszthatatlan a bibliai antropológiától és a minden emberre vonatkozó felelősségtől.⁶⁶ A liberális szabadság valamitől való szabadság, a magánszféra legszűkebb rejtékének az állami, társadalmi, embertársi beavatkozásától megvédett szegmense.⁶⁷ Ezzel szemben a keresztény szabadság felszabadító, szabadság valamire, szabadság az Egy, a Jó, az Igaz és a Szent felé való odafordulásra és az ember rendeltetésének megfelelő igének kimondására, megcselekedésére. Valódi szabadságunkat Jézus Krisztus szabadította fel. Ezért amikor emberről vagy emberről és társadalomról beszélünk, akkor valójában Istenről és az emberről van szó. Egyedül a Teremtő és Megváltó Isten képes ugyanis világunknak tartalmat és célt adni. Isten Krisztusban tárta fel számunkra valódi hivatásunkat, így valójában Tőle ered méltóságunk, szabadságunk és alapvető emberi jogaink.⁶⁸ A kereszténység által átitatott nyugati szabadságfogalom valódi radikalitása nem Mill vagy Marx gondolatiságában gyökerezik, hanem a saját, szabad akaratból meghozott döntéssért érzett felelősségérzetben.

Az istenképüsből fakadó és a krisztusi megváltó műben megerősített méltóságtól elválaszthatatlan a testvériség fogalma, amely nem faji, nemzeti, törzsi vagy osztálykategória, hanem Ádám leszármazottjaként minden embert magába ölelő adottság.

⁶¹ A tanulmány adta szűk keretek miatt ebben a rövid fejezetben csak felvillantás-szerű megjegyzésekre korlátozódunk.

⁶² *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1930. pont

⁶³ Mihelics Vid: *Világproblémák és a katolicizmus*. DOM Kiadás, Budapest 1933. 18.

⁶⁴ *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 106-109. pont

⁶⁵ Isaiah Berlin John Stuart Mill gondolatait összefoglalva úgy látja, hogy az individualista antropológia szabadságkonceptiója (ez a szabadság negatív felfogása) az alapja a polgári szabadságjogok és az egyéni jogok melletti kiállásnak. Vö. Berlin (1990): i. m. 354.

⁶⁶ James Fitzjames Stephen szerint a francia forradalomban és Mill munkásságában gyökerező liberális szabadságfogalom a szabadság vallási dogmája, egy *credo*. Vö. James Fitzjames Stephen: *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség*. Századvég Kiadó, Budapest, 2019. 29.

⁶⁷ Mill szabadságfogalma, amely szerint egyedül az egyéni vagy kollektív önvédelem adhat jogot arra, hogy bárkinek a cselekvési szabadságába beavatkozzunk, gyökeresen ellentétes a kereszténység dogmájával, miszerint az Isten előtt minden emberi cselekedetünkről számot kell majd adnunk.

⁶⁸ Walter Kasper: *Egyház, merre tartatsz? A II. Vatikáni Zsinat marandó jelentősége*. In Kránitz Mihály (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából*. Budapest, Szent István Társulat, 2002. 31., 36–37.

Nehezen kivívott democráciánk⁶⁹ szintén nem önmagában álló érték, hanem a demokrácia értéke az általa védett és megtestesített értékeken áll vagy bukik⁷⁰, és túl a közjóra épülő dimenzióján, a demokrácia is az emberi méltóságból eredeztethető érték.⁷¹

BEFEJEZŐ GONDOLATOK:

„Az emberi jogok befoltozták a királyi palástot, újraegyesítették a jogot és az erkölcsöt, a törvényhozó és a bírói hatalmat, amelynek egyúttal transzcendens legitimitást is biztosítottak, és az európai politikai szerveződés csúcsára, egy új elit kezébe helyezték.”⁷² – olvashatjuk Puppincck vészjóslo helyzetértékelését.

Frivaldszky János magyar jogfilozófus pedig már 2003-ban arra mutatott rá, hogy mivel a Charta figyelmen kívül hagyja a filozófiai antropológiai alapot, az ember- és társadalomképet – melynek minden emberjogi kartának a hátterében kell állnia –, így a legfontosabb kérdések nem lesznek megoldhatók. Azaz nincs emberkép az emberi jogok egyébként dicséretes deklarálása mögött. A légyeres emberkép terében „egy markáns újbaloldali, vagy radikális individualista antropológiai és politikai vízió kezd széles körben teret nyerni”, maguk az emberi jogok pedig átpolitizálódnak és ideológiai fegyverré válnak.⁷³

Az Európai Unió átalakulásai minden embert érintő változások. Magyaroként és keresztényként ebben a munkában – közös otthonunk alakítása, építése érdekében –, teljes jogú polgárként kívánunk részt vállalni. A kereszténységnek joga és kötelessége is kifejezni nézőpontját, hozzájárulva a folyamatok alakításához. Tudjuk és elfogadjuk, hogy a kereszténység csak egy, a kontinensünk arculatát formáló szereplők közül. Ugyanakkor igényeljük, hogy ezt a szerepünket más csoportok tagjai, ideológiák képviselői ne vitassák el. „Európát nem lehet elképzelni a keresztényeknek a történelemben végbevitt alapozó szerepe nélkül.” Teológiai, lelki megalapozottsága van annak az elvárásnak, hogy a keresztények beleszólhassanak Európa útjainak meghatározásába. Ennek alapja az a mély lelki meggyőződés, hogy a hívő ember arra hivatott, hogy minden lépésénél a legjobb út mellett kötelezze el magát, amely a békét, az emberi méltóságot és a szolidaritást hirdető Európa felé vezet.⁷⁴

Vannak olyan, a kereszténységben gyökerező alapelvek, melyek nem csupán a kereszténydemokrata politika és nem csupán a hívő ember számára elfogadhatók, hanem minden józanul gondolkodó embertársunk számára is, függetlenül a személyes hittől és a politikai meggyőződéstől. Ezek közül a legfontosabb az emberi méltóság és az emberi jogok tisztelete és védelme. De ilyen keresztény alapelv a szolidaritás és a szubszidiaritás is.⁷⁵

A szabadság és az emberi méltóság olyan értékei napjaink Európájának, amelyek a béke és a gazdasági jólét mellett tagadhatatlan vívmányai az integrációs folyamatnak. Keresztény egyházaink hangsúlyozzák, hogy az ember méltó-

⁶⁹ A görög demokrácia kialakulását ld.: Melissa Lane: *Görög és római politikai eszmék*. Osiris Kiadó, Budapest, 2023. 77-82.

⁷⁰ II. János Pál pápa: *Evangelium vitae*. Szent István Társulat, Budapest, 1995. 110. pont.

⁷¹ Horváth Pál: Kereszténység, demokrácia, kereszténydemokrácia. Barankovics István és az egyház társadalmi tanítása. In Kovács K. Zoltán – Rosdy Pál (szerk.): *Barankovics István öröksége. A modern magyar kereszténydemokrácia atyja*. Barankovics István Alapítvány, Budapest, 1997. 55.

⁷² Puppincck (2021): i. m. 279.

⁷³ Frivaldszky János: Gondolatok az emberi jogok radikális szemléletéből fakadó problémákról. In Frivaldszky (2003): i. m. 64-72.

⁷⁴ COMECE: *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*. Budapest, k.n., 2005. 43-44. pont

⁷⁵ Erich Kussbach: Keresztény Európa és európai integráció. In Hans-Friedrich von Solemacher (Szerk.): *Európa mint keresztény értékközösség*. Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 1996. 24-25.

sága nem a teljesítményből fakad, hanem az istenképűségében gyökerezik, ezért mindenkit, mindenkor megillet. „Az emberi méltóság, az egyén joga, az egyetemes emberi jogok – mindezek a fogalmak, amelyek a felvilágosodás idején szilárdultak meg a kultúránkban és váltak alapértékekké, mélyen a kereszténységben gyökereznek. A kereszténység nélkül nincs semmilyen háttere az emberi méltóságnak.”⁷⁶

A keresztény hit azt tanítja, hogy szükségünk van a gyökereinkre, és az emberi méltóság valódi megéléséhez nem veszíthetjük el szemünk előtt Jézus Krisztust. A hívő ember mindenkori feladata pedig az igazságosabb, szabadabb és demokratikus társadalomért való munkálkodás, hogy biztosítsa a maga és sorstársai számára az emberi méltóságnak megfelelő életet. Képesnek kell lennünk felébreszteniünk a fogékonyságot az egyetemes érvényű értékek és a morál iránt. Keresztény gyülekezeteink feladata, hogy felizzítsák az emberekben személyi méltóságuk és szabadságuk tudatát, és hirdessék az ebből sarjadó jogokat, de ezzel párhuzamosan az erkölcsi kötelességeket is.

Ahogy a zsoltáros fogalmaz: „Mi az ember, hogy megemlékezel róla, az ember fia, hogy gondot viselsz reá? Majdnem isteni lényé teted, dicsőséggel és fönséggel koronáztad. Hatalmat adtál neki kezéd műve fölött, mindent lába alá vetettél.”⁷⁷

⁷⁶ Agnieszka Kołakowska: *Kultúrák háborúi és más harcok*. Budapest, Örökség Kulturpolitikai Intézet, 2016. 272.

⁷⁷ Zsolt. 8, 5-7.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Katolikus Egyház Katekizmusa.* Budapest, Szent István Társulat, 2009.
- Agnieszka Kołakowska: *Kultúrák háborúi és más harcok.* Budapest, Örökség Kulturapolitikai Intézet, 2016.
- Az Európai Unió C 202/2016 (europa.eu) (kutatás ideje: 2024. január 07.)*
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma.* Budapest, Szent István Társulat, 2004.
- Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás.* Budapest, Szent István Társulat, 2015.
- Bódi Stefánia – Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok. Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon.* Budapest, Ludovika Kiadó, 2021.
- COMECE: *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége.* Budapest, k.n., 2005.
- Erdő Péter: *Egyház, Kultúra, Társadalom.* Budapest, Szent István Társulat, 2011.
- Fazekas Sándor – Kovács Krisztián (Szerk.): *A szabadság dimenziói vallás és politika összefüggéseiben.* Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2022.
- Frenyó Zoltán: A metafizika megmentése és a civilizáció fenntartása. *Kommentár*, 18. (2023/4), 85-100.
- Frivaldszky János (szerk.): *Egy európai alkotmány felé.* JTMR Faludi Akadémia – OCIFE Magyarország, Budapest, 2003.
- George Weigel: *Kocka és katedrális. Európa, Amerika és az Isten nélküli politika.* Budapest, MCC Press, 2022.
- Grégor Puppinc: *Embertelen jogok.* Budapest, MCC Press, 2021.
- Hans-Friedrich von Solemacher (szerk.): *Európa mint keresztény értékközösség.* Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 1996.
- II. János Pál pápa: *Evangelium vitae.* Szent István Társulat, Budapest, 1995.
- Isaiah Berlin: *Négy esszé a szabadságról.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- James Fitzjames Stephen: *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség.* Századvég Kiadó, Budapest, 2019.
- Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2018.
- Jean-Louis Harouel: *Emberi jogok a nép ellen.* Századvég Kiadó, Budapest, 2021.
- Joseph Ratzinger: *A közép újrafelfedezése. Alapvető tájékoztatók.* Budapest, Szent István Társulat, 2008.
- Joseph Ratzinger: Európa – a keresztényeket kötelező örökség. *Vigilia*, 69. (2004/9.), 642-648.
- Jürgen Habermas – Joseph Ratzinger: *A szabadelvű állam morális alapjai. A szekularizálódás dialektikája az észről és vallásról.* Budapest, Barankovics Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2007.
- Jürgen Habermas: *Esszé Európa alkotmányáról.* Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2012.
- Kovács K. Zoltán – Rosdy Pál (szerk.): *Barankovics István öröksége. A modern magyar kereszténydemokrácia atyja.* Barankovics István Alapítvány, Budapest, 1997.
- Melissa Lane: *Görög és római politikai eszmék.* Osiris Kiadó, Budapest, 2023.
- Mihelics Vid: *Világproblémák és a katolicizmus.* DOM Kiadás, Budapest 1933.
- Nádor Koppány Zsombor: Az európai identitás születése. In Krúdy Tamás (szerk.): *Sziklára építve. Válogatott tanulmányok az európai kultúra keresztény alapjáról.* Budapest, Szent István Intézet, 2023. 20-44.
- Nádor Koppány Zsombor: Új evangelizáció és kultúra. A keresztény üzenet létjogosultsága és dialógusképessége a posztmodern társadalomban. Budapest, Ludovika Kiadó, 2023.
- Richard Bellamy: *Politikai Alkotmányosság.* MCC Press, Budapest, 2022.
- T. S. Eliot: *A kultúra meghatározása.* Budapest, Szent István Társulat, 2003.

- Török Csaba: Európa identitása és a kereszténység. *Vigilia*, 78. (2013/2), 93–102.
- Václav Klaus: *A szabadság hullámvasútján*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2020.
- Walter Kasper: Egyház, merre tartatsz? A II. Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége. In Kránitz Mihály (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából*. Budapest, Szent István Társulat, 2002.
- XVI. Benedek pápa: *Caritas in veritate*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.
- YOU ARE EU - Európai Unió (europa.eu)* (kutatás ideje: 2024. január 07.)
- Zsinka László: *Európa felemelkedése. A nyugati hegemonia kezdetei*. Budapest, Typotex Kiadó, 2018.

Szerző:
Dr. Nádor Koppány Zsombor

Grafikai tervezés:
Balás Design

Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa

Szent István Intézet 2024
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

